

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวิถีชุมชนบ้านพุน้ำร้อน พื้นที่ด่านผ่านแดน กาญจนบุรี-ทวาย

Evolution of History and Way of Life of Phu Namron Community, Kanchanaburi-Dawei Border Crossing

Received: January 31, 2019

Revised: May 2, 2019

Accepted: May 3, 2019

บุษบา ทองอุปการ (Busaba Thongoupragan)*

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวิถีชุมชนบ้านพุน้ำร้อน ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี พื้นที่ด่านผ่านแดน กาญจนบุรี-ทวาย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 6 ราย ใช้วิธีสุ่มแบบลูกโซ่ เก็บข้อมูลโดยการสังเกต การสำรวจ และการสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์และบันทึกภาคสนาม ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา เชื่อมโยงและตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ผลการศึกษาพบว่า (1) การก่อตั้งชุมชน พัฒนาจากผู้คนที่ลี้ภัยเข้ามาทำเหมืองแร่และป่าไม้ เมื่อมีการยกเลิกสัมปทานเหมืองและปิดป่า ด้วยความกดดันและไกลเมือง จึงมีผู้คนคงเหลือจำนวนมาก จนกลายเป็นชุมชนเล็ก ๆ ชายแดนห่างไกลความเจริญ สภาพชุมชนลักษณะพหุสังคม อันเกิดจากความต่างของชาติพันธุ์ จนในปีพ.ศ. 2551 เมื่อประเทศไทยและสหภาพเมียนมาร์ ร่วมลงนามบันทึกความเข้าใจว่าด้วยการพัฒนาโครงการทำเรื่อน้ำลิกทวาย บ้านพุน้ำร้อนได้รับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสาธารณูปโภคต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว เพื่อรองรับการเป็นประตูเปิดสู่อันดามัน เชื่อมต่อทวายเข้าสู่กาญจนบุรี (2) วิถีชีวิตชุมชน พบว่าความเชื่อและศาสนาแตกต่างกันไปตามกลุ่มชาติพันธุ์ การกินอยู่พบอาหารสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ อาทิ หมี่ซี (ทองเี่ยม) ของชาวกะเหรี่ยง เป็งด้าตัจ (ข้าวแช่) ของชาวมอญ สำหรับวิถีอาชีพ การประกอบอาชีพที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ใช้ทรัพยากรการผลิตที่สอดคล้องกับบริบทของภูมิประเทศเป็นหลัก อาชีพดั้งเดิมของชุมชนที่ยังคงอยู่คืออาชีพหัตถกรรม

คำสำคัญ : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ วิถีชุมชน พหุสังคม โครงการทำเรื่อน้ำลิกทวาย

* สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

Abstract

This study aimed at studying the evolution of history and way of life of Phu Namron community, Bankao subdistrict, Mueang district, Kanchanaburi province, in particular to Kanchanaburi – Dawei border crossing area. A sample consisted of 6 informants selected by snowball sampling technique. Observation, survey, and in-depth interview were chosen for data collection, interview and field note forms were selected as research instruments, and triangulation, content analysis, interpretation and relation for making conclusion based on inductive reasoning were used for data verification. The findings showed that (1) the community was originally settled by mining and sawmill laborers, and after the cancellation of forestry and mining concessions, a group of laborers formed a small, distant, and uncivilized community-the multiculturalism community generally possessed ethnic diversity, and the MOU Signing of Dawei Deep Sea Port Project was later made in 2008, which rapidly affected Phu Namron community development in terms of infrastructure and public utilities to support the Andaman Gateway connecting Dawei and Kanchanaburi, and (2) way of life of community members showed diversity in religious beliefs of individual ethnic groups, food identity e.g., Mi Si (Thongyo) of Karen tribe, Peng Daud (Khaw Chae) of Mon people and living way according geographical context-the community members traditionally lived their lives by doing handicrafts.

Keywords: Evolution of History, Way of Life of Community, Multiculturalism, Dawei Deep Sea Port Project.

บทนำ

กาญจนบุรี จังหวัดสุดแดนตะวันตก พื้นที่สันขวานของประเทศไทย ด้วยลักษณะภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์อันยาวนานของการเป็นเมืองกันชนหน้าด่านไทย จากอดีตถึงปัจจุบันจึงมีผู้คนหลายเชื้อชาติ อาทิ มอญ ทวาย ลาวโซ่ง ลาวเวียง กะเหรี่ยง ขมุ กะหร่าง และพม่า อพยพย้ายถิ่นเข้ามาพำนักอาศัยในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง วิถีชีวิตชุมชนจำนวนมากที่ตั้งตามรอยต่อตะเข็บชายแดนนี้ จึงผสมผสานกันระหว่างความคิดความเชื่อดั้งเดิมของแต่ละเชื้อชาติ เข้ากับบริบทที่เกี่ยวข้องกันทั้งจาก ศาสนา อาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนสภาพภูมิประเทศซึ่งพื้นที่ตั้งอยู่ บ้านพุน้ำร้อน ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมืองกาญจนบุรี เป็นหนึ่งในชุมชนดังที่กล่าว คนในหมู่บ้านประกอบด้วยหลายกลุ่มชาติพันธุ์ หลัก ๆ ได้แก่ ไทย มอญ และกะเหรี่ยง อันเป็นผลมาจากที่ตั้งอยู่ติดกับสหภาพเมียนมาร์ และในอดีตเคยเป็นหมู่บ้านศูนย์กลางการค้าแร่และไม้ที่รุ่งโรจน์ ทำให้มีแรงงานหลากหลายเชื้อชาติหลั่งไหลเข้ามาทำมาหากิน หลังรัฐบาลไทยประกาศยกเลิกสัมปทานเหมืองแร่ บ้านพุน้ำร้อนเปลี่ยนสถานะชุมชนการค้าอันรุ่งเรืองเป็นหมู่บ้านป้องกันชายแดน (ปชด.) และพื้นที่ฝึกของหน่วยงานทหารกองร้อยป่าหวายและทหารผ่านศึก ภายหลังแม้มีการจัดสรรที่ดินทำกินบางส่วนให้ทหาร แต่ถูกทิ้งร้างเนื่องจากภูมิประเทศมีความแห้ง

แล้ง และขาดสาธารณูปโภคพื้นฐาน (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล A.2) ผู้ยังปักหลักอยู่ในพื้นที่ ทั้งไทย กะเหรี่ยง และมอญ มีจำนวนไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นอดีตคนงานเหมือง และพวกที่เข้ามาจับจ้างตัดไม้ ดำรงชีวิตโดยยึดอาชีพหาของป่า และปลูกพืชไร่ยังชีพตามฤดูกาล สภาพชุมชนลักษณะพหุสังคม อันเกิดจากความต่างของชาติพันธุ์ สภาพกันดารและห่างไกลความเจริญครอบคลุมหมู่บ้านอยู่ระยะหนึ่ง จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2551 เมื่อประเทศไทยและสหภาพเมียนมาร์ ร่วมลงนามบันทึกความเข้าใจว่าด้วยการพัฒนาท่าเรือน้ำลึก ภายใต้ชื่อโครงการท่าเรือน้ำลึกทวาย (Dawei Deep-Sea Port Project) โดยมีบ้านพุน้ำร้อนเป็นพื้นที่เชื่อมต่อโครงการท่าเรือน้ำลึกจากจังหวัดทวายเข้าสู่จังหวัดกาญจนบุรี หมู่บ้านแห่งนี้จึงถูกเปลี่ยนแปลงปรับโฉมเพื่อรองรับการเป็นประตูสู่อันดามัน

บริบทความเป็นชุมชนและวิถีชีวิตกลุ่มชนในสังคมพหุวัฒนธรรมบ้านพุน้ำร้อนนี้ กล่าวได้ว่ามีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ นอกจากเป็นกรณีศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการด้านเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดกาญจนบุรี อันเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการแล้ว ยังสามารถนำเสนอสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง ไปใช้ประโยชน์ด้านการพัฒนาและอื่นๆ ที่ให้คุณค่ากับสังคมพหุวัฒนธรรม และการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชุมชน อันเป็นพื้นฐานสำคัญของความเป็นชุมชนอีกด้วย

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวิถีชุมชนบ้านพุน้ำร้อน ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี พื้นที่ผ่านแดน กาญจนบุรี-ทวาย

วิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าดำเนินการในพื้นที่ หมู่ที่ 12 บ้านพุน้ำร้อน ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี รายละเอียดดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้วิธีสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเริ่มต้นจากผู้นำชุมชน จากนั้นใช้การสุ่มแบบลูกโซ่ (Snowball) รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 6 คน เป็นเพศชาย 4 คน เพศหญิง 2 คน มีอายุระหว่าง 28-55 ปี ทุกคนสามารถให้ข้อมูลอย่างเป็นอิสระ เนื่องจากความเปราะบางด้านชาติพันธุ์ และการเป็นพื้นที่เขตชายแดน ซึ่งอยู่ในการกำกับดูแลของหน่วยงานทหาร ผู้ให้ข้อมูลทุกคนสามารถถอนตัวได้หากมีเจตจำนง

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้าง (unstructured interview) เพื่อให้ผู้ตอบมีอิสระในการตอบคำถาม กำหนดแนวคำถามเป็นประเด็นกว้าง ๆ เพื่อความยืดหยุ่นในลำดับการถาม และการเก็บข้อมูลเชิงลึก รวมทั้งผังมโนทัศน์ บันทึกภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ใช้เครื่องมือช่วยจำ (conceptual tool) บันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการดังนี้

ข้อมูลปฐมภูมิ: รวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งนี้ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลทั้งหมดด้วยตนเอง รายละเอียดดังนี้

1. การติดต่อเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อเป็นผู้นำผู้วิจัยเข้าไปสังเกตสภาพการณ์เบื้องต้นในชุมชน และทำความรู้จักผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชนชาวมอญและชาวไทย

2. การสำรวจชุมชน ผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจสภาพแวดล้อม ลักษณะภูมิศาสตร์ ลักษณะทางเศรษฐกิจ และสังคม โดยใช้เวลาสำรวจประมาณ 3 เดือน ในขั้นตอนนี้ถือได้ว่าผู้วิจัยเป็นเครื่องมือหนึ่งในการวิจัย

3. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชนชาวมอญ ชาวไทยเชื้อสายมอญ ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง และชาวไทย ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เก็บข้อมูลโดยการจดบันทึก การถ่ายภาพ และเครื่องอัดเสียงบันทึกการสนทนา

4. การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เพื่อเก็บข้อมูลปฐมภูมิด้านต่างๆ ของชีวิตคนในหมู่บ้าน ใช้การบันทึกภาพ และจดบันทึกประกอบการสังเกต

ข้อมูลทุติยภูมิ: รวบรวมจากเอกสารต่าง ๆ เฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัย จากนั้นนำมาจัดหมวดหมู่ เพื่อจัดเตรียมข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ผล ร่วมกับข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการลงพื้นที่สำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์ รวมถึงการใช้ข้อมูลทุติยภูมินี้อ้างอิงในผลการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา ตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูล โดยเปรียบเทียบแบบต่างวิธี โดยนำข้อมูลจากเอกสารที่ศึกษามา เปรียบเทียบกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสังเกต จากนั้นแยกประเภทข้อมูล จำแนกออกเป็นหมวดหมู่ จัดกลุ่มข้อมูล (Unit of data) วิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ ความเชื่อมโยงของข้อมูล และตีความ ข้อมูลที่ได้จากการตีความ สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย นำเสนอโดยการพรรณนา และรูปภาพประกอบ

ผลการศึกษา

1. บริบทบ้านพุน้ำร้อน ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมืองกาญจนบุรี

ข้อมูลทั่วไป ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมืองกาญจนบุรี แยกออกจากตำบลจรเข้เผือก อำเภอด่านมะขามเตี้ย จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อปี พ.ศ.2516 แบ่งการปกครองเป็น 7 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านเก่า หมู่ที่ 2 บ้านห้วยน้ำขาว หมู่ที่ 3 บ้านท่าโปีะ หมู่ที่ 4 บ้านพุน้อย หมู่ที่ 5 บ้านลำทหาร หมู่ที่ 6 บ้านทุ่งศาลา หมู่ที่ 7 บ้านหนองบ้านเก่า ต่อมามีการแบ่งแยกหมู่บ้านเพิ่มอีก 8 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 8 บ้านตอไม้แดง หมู่ที่ 9 บ้านลำทราย หมู่ที่ 10 บ้านตะเคียนงาม หมู่ที่ 11 บ้านสามหนอง หมู่ที่ 12 บ้านพุน้ำร้อน หมู่ที่ 13 บ้านท่าทุ่งนา หมู่ที่ 14 บ้านประตูด่าน และหมู่ที่ 15 บ้านใหม่ห้วยน้ำขาว และมี 4 หมู่บ้านพื้นที่ติดกับสหภาพเมียนมาร์ ได้แก่ บ้านห้วยน้ำขาว บ้านตะเคียนงาม บ้านพุน้ำร้อน และบ้านใหม่ห้วยน้ำขาว ที่ตั้งของตำบลอยู่ในเขตเงาฝน ภูเขาสูง บังฝน จึงมีสภาพค่อนข้างกันดาร ภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบเชิงเขาสลับภูเขาสูง สภาพป่าไม้ยังสมบูรณ์ เนื่องจากเป็นพื้นที่หน่วยงานทหารควบคุมดูแล (แผนยุทธศาสตร์องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเก่า, 2555) สำหรับบ้าน พุน้ำร้อน หมู่ 12 อยู่ห่างตัวอำเภอเมืองกาญจนบุรี ประมาณ 54 กิโลเมตร การคมนาคมใช้ทางหลวงเส้นทาง กาญจนบุรี-สังขละบุรี ระยะทางประมาณ 18 กิโลเมตร จากนั้นแยกเข้าสู่ตำบลบ้านเก่า โดยใช้ทางหลวงหมายเลข 3512 สายบ้านลำทราย-พุน้ำร้อน ใช้เวลาเดินทางจากตัวจังหวัดประมาณ 1.30 ชั่วโมง

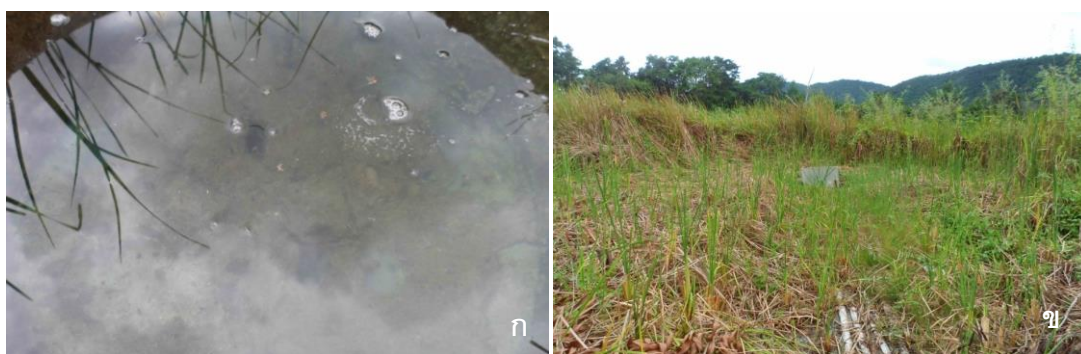
ความเชื่อและศาสนา ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มาจากหลายพื้นที่ ชาวพุน้ำร้อนจึงมีทั้งการนับถือผีของชาวมอญและชาวกระเหรี่ยงพุทธ การนับถือศาสนาคริสต์ของชาวกระเหรี่ยงคริสต์ การนับถือศาสนาพุทธของชาวไทยและชาวมอญ

การแพทย์และการสาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตั้งอยู่ในหมู่บ้าน ให้การรักษาแบบการแพทย์แผนปัจจุบัน ขณะเดียวกันยังมีการรักษาแบบการแพทย์พื้นบ้าน การใช้ยาสมุนไพร การเป่าคาถาและอาบน้ำมนต์ ควบคู่ไปกับการรักษาแผนปัจจุบัน

เศรษฐกิจชุมชน ช่วงที่บ้านพุน้ำร้อนรุ่งเรืองด้วยกิจการเหมืองแร่และป่าไม้ มีผู้คนหลั่งไหลเข้ามามากมาย ห้วงเวลาดังกล่าวเศรษฐกิจมีความคึกคักอย่างมาก หลังเหมืองแร่และสัมปทานป่าไม้ปิด ชุมชนกลับคืนสู่สภาพหมู่บ้านชายแดนเล็ก ๆ ที่แห้งแล้ง มีผู้อยู่อาศัยกระจัดกระจาย ต่างคนต่างอยู่ ขาดสาธารณูปโภคพื้นฐาน ไม่มีไฟฟ้าและประปา สภาพถนนเป็นลูกรัง มีผู้อาศัยไม่มากนัก ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหาของป่า ไร่จ้าง และปลูกพืชไร่เป็นหลัก จนในปีพ.ศ. 2551 เมื่อประเทศไทยและสหภาพเมียนมาร์ ได้ร่วมลงนามบันทึกความเข้าใจว่าด้วยการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกทวาย ผู้รับเหมาก่อสร้างเส้นทางทางเชื่อมต่อกับไทยไปสหภาพเมียนมาร์ ได้เข้ามาสร้างสถานที่ทำการชั่วคราวและที่พักคนงาน เพื่อดำเนินการก่อสร้างถนนไปยังจังหวัดทวาย ทำให้เศรษฐกิจเริ่มคึกคักขึ้น นับจากนั้นสาธารณูปโภคพื้นฐานต่าง ๆ ในหมู่บ้านพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง ไฟฟ้า ประปา ถนนลาดยาง สัญญาณโทรคมนาคม เริ่มเข้าสู่หมู่บ้านในราวปี พ.ศ.2554 ปัจจุบันมีสถานที่ทำการของหน่วยงานราชการเพิ่มมากขึ้น ตลอดจนกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ เช่น ที่พักขนาดเล็ก ร้านอาหาร ร้านขายสินค้าเบ็ดเตล็ด ร้านจำหน่ายอาหารทะเลแช่แข็ง เป็นต้น

2. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชน

ที่มาของชื่อ “พุน้ำร้อน” มาจากบริเวณที่ตั้งหมู่บ้าน มีบ่อน้ำร้อนผุดขึ้นจากพื้นดิน การเดินสำรวจพบว่า บ่อน้ำร้อน 2 บ่อดังกล่าว ตั้งอยู่ฝั่งซ้ายของทางหลวงหมายเลข 3512 ตรงข้ามสำนักงานออกหนังสือเดินทางข้ามแดน หนังสือผ่านแดน (Border pass) จากถนนใหญ่ประมาณ 2 กิโลเมตร สามารถขับรถยนต์เข้าถึงได้ บริเวณโดยรอบค่อนข้างรก มีผู้ใช้ประโยชน์น้อย มีการปรับภูมิทัศน์ไว้บางส่วน พุน้ำร้อนบ่อนอก ก่อบ่อคอนกรีตล้อม น้ำสีดำคล้ำกลิ่นกำมะถันฉุน พุน้ำร้อนบ่อใน พงหญ้ารกไม่สามารถเดินเข้าไปได้

ภาพที่ 1: บ่อน้ำร้อนด้านนอก น้ำมีสีดำคล้ำกลิ่นฉุน อุณหภูมิประมาณ 40 องศา (ก)
ทางเข้าบ่อน้ำร้อนด้านใน (ข)

หมู่บ้านเหมืองแร่: ยุคแห่งความรุ่งเรือง (ประมาณ พ.ศ.2522-พ.ศ.2526) การเปิดสัมปทานแร่ของภาครัฐ ประมาณปี พ.ศ.2522 ทำให้เหมืองแร่ดิบขนาดใหญ่ผุดขึ้นในพื้นที่รอบๆ หมู่บ้าน เช่น เหมืองจรินทร์ เหมืองสมชาติ รวมทั้งเหมืองเล็กเหมืองน้อยของชาวบ้าน ผู้ให้ข้อมูลรายแรก (A.1) อดีตเคยทำงานหลายอย่างในพื้นที่ ทั้งสอนภาษา ตัดไม้ ล่าม ทหารรับจ้าง รวมทั้งเคยข้ามฝั่งไปอยู่รัฐไทยใหญ่ และเมืองกอตูเล เมืองหลวงของรัฐกะเหรี่ยง ประเทศพม่า นานหลายปี ผู้ให้ข้อมูลรายที่สอง (A.2) เป็นคนไทยที่เข้ามาเม็กซิโก รับจ้างขุดแร่ และปักหลักใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านพุ่น้ำร้อนนานเกือบสามสิบปี ร่วมกันเล่าย้อนอดีตความรุ่งเรืองของเมืองเล็ก ๆ ชายแดนตะวันตกนี้ ประมวลได้ว่า

“ สักครู่มาเป็นครูของสหประชาชาติ เงินดีมาก สอนนักศึกษาพม่าชั่วโมงละ 200 บาท ไปสอนที่โรงเรียนบ้านทิลัก อยู่ฝั่งโน้น ช่องแม่ตะมี รัฐกอตูเล ที่เป็นเมืองหลวงของกะเหรี่ยง ผมสอนภาษาไทยให้กับผู้อพยพที่ยูเอ็นจะส่งไปประเทศที่สาม ”

“ มารับจ้างทำเหมือง คนไทยนี้มาจากทั่วสารทิศ แต่ที่เยอะๆ ก็พิจิตรกับประจวบ ผมมาจากพิจิตร มอญ กะเหรี่ยง พม่า มีหมด กะเหรี่ยงเป็นพวกเคอเนยู เขาเป็นคริสต์ มีบาทหลวงจากยูเอ็น พานักเรียนเข้าโบสถ์เรียนหนังสือ...ช่วงคนเข้ามาทำเหมือง ร้านเหล้าเยอะ มีวิกหนัง มีหนังทุกเสาร์-อาทิตย์ คนเป็นหมื่นๆ นักเลงคุมเหมืองมาจากใต้โน้น พวกมาทำแร่เถื่อน ”

บ้านพุ่น้ำร้อนในขณะนั้น นอกจากเนืองแน่นไปด้วยผู้คนทีหลังไหลเข้ามาทำเหมืองขุดหาแร่ ยังมีกลุ่มที่เข้ามารับจ้างตัดไม้ จากการเปิดสัมปทานป่าไม้ของพม่าในพื้นที่ป่าซึ่งเชื่อมต่อกับหมู่บ้าน โดยชายแดนฝั่งพม่ามีนายทุนก่อตั้งโรงเลื่อยขึ้นหลายแห่ง โรงเลื่อยใหญ่ที่สุดคือโรงเลื่อยโต้วเซ็ง ของนายทุนชาวกะเหรี่ยงเชื้อสายจีน ดังผู้ให้ข้อมูล A.1 เล่าว่า

“ ตรงแม่น้ำอัมรา ฝั่งนั้นเป็นกะเหรี่ยงคริสต์ทั้งหมด สัมปทานป่าไม้ส่วนใหญ่ก็เป็นของกะเหรี่ยงเคอเนยู ตอนนั้นมีโรงเลื่อยเยอะเลย ใหญ่ที่สุดเป็นของนายโต้วเซ็ง คนนี้เขาเป็นกะเหรี่ยงจีน ...โรงเลื่อยเหวอ ตอนนั้นไม่มีแล้ว ตอนเขาปราบกันหนัก ๆ ถูกระเบิด ถูกเผาไปหมด แต่คนยังเรียกแถวๆ นั้นว่าช่องแคบโต้วเซ็ง ”

แนวบริเวณชายแดนดังกล่าว มีการปะทะกันบ่อยครั้งระหว่างรัฐบาลพม่ากับชนกลุ่มน้อย โดยครั้งรุนแรงสุดเกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2535 เมื่อรัฐบาลพม่าตัดสินใจใช้นโยบายทหารปราบปราม ทำให้ชาวกะเหรี่ยงจากเมืองกอตูเล รัฐกะเหรี่ยง แดกฉานซ่านเช่นหนีภัย และมีบางส่วนอพยพเข้ามายังบ้านพุ่น้ำร้อน

“ แถวนี้กองพลน้อยที่ 4 เคอเนยูจากแม่สอด เขาดูแลพื้นที่ เขตปกครองของเขาไปถึงโน้น แม่ตา ระนอง ก่อนปี 35 นี้ เขามีทั้งเงินทั้งอาวุธ ที่นี้พอปี 38 เขาปราบหนัก ยิ่งสู้กันตามตะเข็บชายแดนบ้านเรานี้แหละ เขาก็หนีกันสิ เข้ามาตั้งบ้านตั้งช่องกันที่ฝั่งบ้านเรา...เขาก็อ้อยู่กันเสียบ ๆ หลังโน้นก็ไซ้ (บ้านที่ห่างออกไปประมาณ 200 เมตร) เขาไม่ค่อยเปิดนะว่าเป็นกะเหรี่ยง เป็นคริสต์ ก็คงเรื่องความปลอดภัยเขานั้นแหละ ”

หมู่บ้านป้องกันชายแดน: ยุคกันดารและร้างผู้คน (ประมาณ พ.ศ.2528-2550) ราวปี พ.ศ. 2525 ราคาแร่โลกเริ่มตกต่ำ ทำให้เหมืองจำนวนมากทยอยปิดกิจการลง นอกจากนี้ความไม่สงบชายแดน และสัมปทานป่าไม้ฝั่งพม่าถูกยกเลิก ทั้งหมดดังกล่าวส่งผลให้ความเสียบเหงาและซบเซาเข้าครอบคลุมนหมู่บ้านอย่างรวดเร็ว ผู้คนมากหน้าหลายตาและการค้าขายอันรุ่งเรือง เหลือเพียงตำนานเล่าขาน บ้านพุ่น้ำร้อนกลับคืนสู่สภาพหมู่บ้านชายแดนเล็ก ๆ แห่งแล้ง มีผู้อยู่อาศัยกระจัดกระจาย ต่างคนต่างอยู่ ถนนเป็นลูกรังฝุ่นแดง ขาดสาธารณูปโภคพื้นฐาน ทั้งไฟฟ้า ประปา และระบบการสื่อสาร อย่างไรก็ตามมีแรงงานบางส่วน ตัดสินใจไม่โยกย้ายกลับถิ่น ดังเช่นคนไทยรายหนึ่ง (A.4) ที่ยังคงปักหลักอยู่หลังเหมืองปิด เล่าให้ฟังถึงความเป็นอยู่ในอดีต ประมวลได้ว่า

“หลังปิดเหมือง นี้ก็กลายเป็นหมู่บ้านป้องกันชายแดน ตอนนี้ก็ยังเป็น เมื่อก่อนที่ห้วยน้ำขาว ก็เอาชาวบ้านมาถือปืนเป็น อปพ. พวกทหารก็มาฝึก ลงทางวังสิงห์ ไทรโยค ข้ามแม่น้ำมาพุน้ำร้อน เมื่อก่อนแถวนี้ เป็นดงแย้ ก็ข้ามมากัน ตอนหลังเขาแจกที่ดินให้ทหารผ่านศึกทำกิน ก็ร้าง ไม่มีใครมาอยู่ มาทำมาหากิน มันแล้งจัด ไกลเมืองก็ไกล¹”

นอกจากนี้ยังมีชาวมอญกว่า 30 คนได้ร่วมกันก่อตั้ง “ชุมชนมอญหงสาวดี” ขึ้นภายหลังเหมืองปิด ปัจจุบันชุมชนดังกล่าวตั้งอยู่ด้านหลังวัดพุน้ำร้อนรัตนคีรี ผู้นำชุมชนมอญหงสาวดี ชาวพม่าเชื้อสายมอญ วัยห้าสิบกว่าปี (A.3) สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ ย้อนความหลังให้ฟังว่า

“เรามารับจ้างรายวัน มาอยู่ตั้งแต่ปี 25 อยู่มา 30 กว่าปีแล้ว มาทำเหมืองตีบุก ระเบิดก็แยะ แฉๆ ชายแดน เหมืองปิดก็ไม่ได้ไปไหน อยู่เหมือนเดิม ตอนนั้นมีบ้านมอญอยู่สัก 10 ครัว ตอนนี่ 60 กว่าครอบครัวแล้ว เราอยู่รวมกันหมด อยู่ที่ของวัด ตอนนี่เราเช่าที่วัดอยู่”

ภาพที่ 2: สมาชิกชุมชนหงสาวดีพร้อมเอกลักษณ์ แบ่งทานาคาสีเหลืองบนใบหน้า (ก)
รูปแบบบ้านมอญ หิ้งพระยื่นออกจากตัวบ้าน (ข)

จากการเดินสำรวจพบว่าชุมชนหงสาวดีดังกล่าว ยังปรากฏอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญเด่นชัด สะท้อนผ่านลักษณะบ้านเรือน อาหารการกิน การแต่งกาย รวมทั้งการใช้ภาษามอญสื่อสารมากกว่าภาษาไทย นอกจากนี้การตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ของชาวชุมชนหงสาวดี ส่วนใหญ่มาจากการชี้แนะของผู้นำชุมชนชาวมอญ ซึ่งรับข้อมูลจากหน่วยงานราชการมาถ่ายทอดสู่ชาวสมาชิกอีกที

ด้วยปัจจัยที่แตกต่างกันจากที่กล่าวข้างต้น โดยภาพรวมสมาชิกบ้านพุน้ำร้อน แม้มีจำนวนไม่มากนัก แต่กลับไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มชุมชนที่มีความเหนียวแน่นด้านความสัมพันธ์ การรวมตัวกันเป็นหมู่บ้านหลังเหมืองปิด เป็นไปอย่างหลวมๆ การแบ่งแยกกลุ่มและผูกพันเฉพาะเชื้อสายตระกูลตนเองค่อนข้างชัดเจน แต่ทั้งหมดดำรงอยู่ร่วมกันเป็นพหุสังคมที่เรียบง่าย เศรษฐกิจชุมชนเป็นไปในรูปแบบยังชีพ สาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา มีเฉพาะเส้นทางสัญจรหลักในหมู่บ้านเท่านั้น

¹ เพื่อความมั่นคง ภาครัฐจึงสนับสนุนให้ประชาชน 4 หมู่บ้าน ที่มีพื้นที่ติดกับสหภาพเมียนมาร์ ได้แก่ บ้านห้วยน้ำขาว บ้านตะเคียนงาม บ้านพุน้ำร้อน และบ้านใหม่ห้วยน้ำขาว เป็นสมาชิก อปพ.หรืออาสาสมัครป้องกันพื้นที่ชายแดน

หมู่บ้านพื้นที่ผ่านแดน: ยุคแห่งการพัฒนา (พ.ศ.2550-ปัจจุบัน) ความเจริญในหมู่บ้านพุน้ำร้อนหยุดชะงักกินเวลายาวนานกว่า 20 ปี จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2551 เมื่อมีการลงนามความร่วมมือโครงการทำเรื่อน้ำลิกทวาย² บ้านพุน้ำร้อนได้รับการพลิกโฉมอย่างฉับพลันทันด่วน จากหมู่บ้านที่ขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวกนานับการ เป็นหมู่บ้านที่ได้รับการเตรียมพร้อมจากภาครัฐ เพื่อรองรับการค้าผ่านแดน และการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก เช่น การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค การก่อสร้างอาคารสถานที่หน่วยงานราชการ การก่อสร้างถนนสาย 3512 ลำทราย-พุน้ำร้อน เพื่อรองรับถนนที่ตัดผ่านมาจาก ด่านทิกิ จังหวัดทวาย รัฐตะนาวศรี เข้าสู่ประเทศไทย และการเปิดจุดผ่านแดนถาวรบ้านพุน้ำร้อนอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2556 นอกจากนี้โครงการขนาดใหญ่หลายโครงการยังถูกพัฒนาขึ้น เพื่อรองรับทำเรื่อน้ำลิกทวาย อาทิ ทางหลวงพิเศษมอเตอร์เวย์สายบางใหญ่-กาญจนบุรี โครงการเชื่อมต่อเส้นทางรถไฟ ระหว่างท่าเรื่อแหลมฉบังและท่าเรื่อทวาย เป็นต้น (พิพัฒน์ นนทนาธรณ์ และคณะ, 2555; ชรินทร์ หาญสืบสาย, 2554 ; สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม, 2553)

ภาพที่ 3: จุดผ่านแดนบ้านพุน้ำร้อน พ.ศ.2552 (ก) ที่ทำการด่านผ่านแดนถาวรบ้านพุน้ำร้อนในปัจจุบัน (ข)

3. พหุสังคม...วิถีชุมชนบ้านพุน้ำร้อน

การเคลื่อนตัวของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทั้งความราบเรียบและรุ่งเรืองหม่นวนนี้ ได้ก่อเกิดพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงให้หมู่บ้านหลายอย่าง อย่างไรก็ตามสังคมพหุลักษณะแห่งนี้ ก็ยังมีการแสดงให้เห็นถึงการดำรงความเป็นตัวตน อัตลักษณ์และรากเหง้าที่สะท้อนพรมแดนแห่งชาติพันธุ์ หยั่งรากลึกผ่านมโนทัศน์และการใช้ชีวิตด้านต่าง ๆ ทั้งความเชื่อและศาสนา อาหารการกิน และอื่น ๆ ประมวลได้ดังนี้

วิถีความเชื่อและศาสนา ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ประกอบกับบริบทในพื้นที่ ทั้งสองประการนี้มีผลต่อความเชื่อและศาสนาของชาวพุน้ำร้อน ตัวอย่างเห็นได้คำบอกเล่าจากชาวมอญพุทธ (A.5) และชาวไทยพุทธ (A.2)

“ประเพณีวัฒนธรรมที่นี่หลากหลาย แต่ละกลุ่มเขาก็ผูกพันกับประเพณีตัวเอง แต่ของประเพณีบ้านเรา (ไทย) ที่นี้ไม่มีการจัดงาน งานสงกรานต์งานอะไร ต้องลงไปข้างล่าง ลงไป 50 กว่าโล จัดที่ อบต.บ้านเก่า วัฒนธรรมหมู่บ้านเลยไม่มี แต่มอญเขามีวันสงกรานต์ วันชาติมอญ เขาจัดงานกันทุกปี ก็ไปดูๆ บ้าง ”

² โครงการทำเรื่อน้ำลิกทวายประกอบด้วยท่าเรื่อน้ำลิก 2 ท่า นิคมอุตสาหกรรม 4 แห่ง การก่อสร้างถนนและทางรถไฟ รวมไปถึงท่อข้ามน้ำและท่อส่งก๊าซธรรมชาติจากอ่าวมะตะบันมายังชายแดน บนพื้นที่ประมาณสี่แสนไร่ ณ ตำบลนาปูเล่ จังหวัดทวาย โดยพื้นที่โครงการอยู่ห่างจากบ้านพุน้ำร้อนประมาณ 160 กิโลเมตร

“คนมอญที่นับถือพุทธทั้งหมด วันเกิดหลวงพ่อ³ วันที่ 5 มกรา เขามีกานฉลอง มาดูได้ เราก็ก็นไปร่วมกับเขา...ช่วงสงกรานต์เรามีกานบุญ งานตั้งแต่วันที่ 12 ถึง 17 เมษายน มีสรงน้ำพระพุทธรูป สรงน้ำพระสงฆ์ ใช้น้ำอบน้ำหอม ปล่อยนกลปล่อยปลา มีทอยสะบ้า มีรำมอญ จัดทุกปี ”

ด้วยความศรัทธาในพุทธศาสนา จากการสังเกตพบว่า การไหว้พระสงฆ์ทั้งชายและหญิงชาวมอญจะทรุดนั่งราบและหมอบกราบพระลงกับพื้น ต่างจากชาวไทยที่ใช้การนั่งหรือยืนนบไหว้ นอกจากนี้ชาวมอญยังเชื่อว่ากิจกรรมประจำวันต่าง ๆ ของคนในบ้านเป็นสิ่งรบกวน ทำให้พระพุทธรูปในบ้านไม่สงบ หึงพระชาวมอญแทบทุกหลังคาเรือนจึงจัดสร้างเป็นห้องเล็ก ๆ ยื่นออกจากตัวบ้าน และแม้นับถือพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ แต่ “ผีมอญ” ยังเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมา ผีมอญคือผีบรรพชนหรือผีปู่ย่าตายาย แต่ละครอบครัวต้องสืบทอดการนับถือผี บ้านหลังใดเป็นบ้านสองชั้น ชั้นบนจะมีหนึ่งห้องเพื่อใช้เป็นที่บูชาผี ชั้นบนของบ้านนี้เฉพาะคนในครอบครัวเท่านั้นจึงขึ้นไปได้ บ้านมอญทุกหลังมีเสาผี ผูกผ้าแดงไว้บูชาผีเรือน และเปลี่ยนผ้าใหม่เมื่อเข้าฤดูฝนหมดฤดูแล้งจะเช่นไหว้บูชาขอให้ผีบรรพชนช่วยป้องกันคนในบ้านไม่ให้เจ็บป่วยอยู่เย็นเป็นสุข ดังคำเล่า (A.3)

“มอญเราเชื่อเรื่องผี ผีบ้านผีเรือน เสาหมุมขวาสุด ต้องหันตะวันออก เราจะเอาเสาฝังมัดไว้ พันด้วยผ้าแถบสีแดง ปีนี้เปลี่ยนครั้งนึง ช่วงหมดแล้ง”

“บาเส่อเถาะ” หรือพิธีไหว้ต้นไม้ เป็นความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงพุทธ เพื่อขอขมาต้นไม้และขอบคุณเจ้าป่าเจ้าเขา ที่ปกป้องดูแลลูกหลานชาวกะเหรี่ยงให้อยู่เย็นเป็นสุข จัดขึ้นทุกปีช่วงเดือนสามเดือนสี่ และวันทำพิธีต้องเป็นข้างขึ้นเท่านั้น (15 ค่ำ) วันจัดพิธีมีข้อห้ามต่าง ๆ หลายประการ เช่น ห้ามทำสิ่งของตกแตกหรือเสียหาย ห้ามด่าทอผู้อื่น ฯลฯ เป็นต้น สำหรับของเซ่นไหว้ ได้แก่ หมี่ซี (ขนมทองโย๊ะ) ข้าวเหนียวหัวงอก ปลาสร้อย 7 ตัวห้ามเกร็ดหลุด หมาก ข้าวสุก เหล้าขาว เหล้าแดง ฐูปเทียน การประกอบพิธีเริ่มด้วยจัดทำศาลเพียงตาในป่าใกล้บ้าน จากนั้นจุดธูปเทียนเชิญเจ้าที่นางไม้ลงมารับของเซ่นไหว้ที่เตรียมไว้ ผู้อาวุโสที่สุดเริ่มทำการขอขมา โดยเทเหล้าลงใต้ต้นไม้ต้นที่กำลังประกอบพิธีนั้น เรียงลำดับการขอขมาตามอาวุโส แล้วรอสักพักเพื่อให้เจ้าที่และนางไม้รับของเซ่นไหว้เรียบร้อยจึงลา เรียกลูกหลานมาร่วมกันรับประทานอาหารที่นำไปเซ่นไหว้ลูกหลานที่มาต้องกินทุกคนและห้ามนำของเซ่นไหว้กลับ

ภาพที่ 4: พิธีไหว้ต้นไม้

³ วัดพุน้ำร้อนรัตนคีรี สร้างขึ้นด้วยความศรัทธาในพุทธศาสนาของสมาชิกหมู่บ้าน และเป็นเสมือนศูนย์รวมกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่นับถือศาสนาพุทธ ปัจจุบันมีพระครูประทีปกาญจนธรรม หรือ หลวงพ่อดี เป็นเจ้าอาวาส ได้พัฒนาวัด ชุมชน และสถานศึกษารอบวัดจนเจริญรุ่งเรือง

วิถีการกิน

อาหารการกินนอกจากเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อการดำรงอยู่ ยังสะท้อนความเป็นมา ความเชื่อ ความคิด ประเพณี วิถีชีวิตของคนกลุ่มต่าง ๆ สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น สะท้อนความชาญฉลาดแห่งภูมิปัญญาของผู้คน ผ่านกระบวนการต่าง ๆ อาทิ การผลิต การเก็บรักษา การปรุงแต่งวัตถุดิบอาหาร ในรูปแบบต่าง ๆ ความนิยม บริโภคของกลุ่ม ตลอดจนการใช้วัตถุดิบตามธรรมชาติอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิสังคม บางท้องถิ่น สวยงามประณีต บางท้องถิ่นอุดมด้วยคุณค่าสารอาหาร บางท้องถิ่นเป็นทั้งอาหารและยา หรือบริโภคตามความเชื่อแห่งเผ่าพันธุ์ วิถีการกินของแต่ละกลุ่มชน จึงเป็นทั้งวัฒนธรรม ความรู้ วิถีชีวิตอย่างยากที่จะแยกแยะ (บุษบา ทองอุปการ, 2552)

“ข้าวแช่” เรียกในภาษามอญว่า เป็งสังกราน หรือ เป็งดำดัจ ชาวมอญถือว่าวันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งเป็นความเชื่อที่ได้แบบอย่างมาจากอินเดีย พร้อมๆ กับการยอมรับนับถือพุทธศาสนา การทำข้าวแช่ในอดีตจึงเป็นพิธีไหว้บูชาเทวดา เมื่อทำเสร็จจะจุดธูปเทียนเชิญท้าวภิลพรหมลงมาเสวย จากนั้นนำข้าวแช่ไปถวายพระ และแบ่งบางส่วนไว้รับประทานกันเองในหมู่ญาติพี่น้อง เครื่องเคียงที่นิยมกินกับข้าวแช่คือ “กะแก้วแก้ว” ทำจากเนื้อปลาอินทรีเค็มหรือปลาฉลามเค็ม ต้มจนสุกเปื่อย เคล้ารวมกับมะม่วงดิบซอย ผัดรวมกับหอมแดง

หมากถือเป็นของคู่ปาก นิยมทั้งชาวมอญและกะเหรี่ยง หมากหวานใส่มะพร้าวชุบเส้นย้อมสีแดงผสมกินแล้วไม่เมาเท่าหมากเมา สำหรับหมากเมาประกอบด้วยพลู หมากแก่ตากแห้ง และเครื่องปรุงจากพม่า ถ้าไม่เคยกินหรือกินขณะท้องว่าง ทำให้เกิดอาการที่คนไทยเรียกว่า “ยันหมาก” ได้ นอกจากความนิยมกินหมากแล้ว ลูกฝรั่งขนาดประมาณเหรียญสิบบาทหรือที่ผู้ให้ข้อมูลเรียกว่า “ฝรั่งขี้นก” ก็ได้รับความนิยมเช่นกัน “ไร่ฝรั่งส่วนใหญ่อยู่ฝั่งโน้น (พม่า) ปลุกไว้ตามชายเขา ปลุกเอาไปขายพม่าที่มหาชัย ที่นี้ก็กิน” (A.3)

“หมี่ซิว” หรือคนไทยเรียก “ทองโหยะ” เป็นขนมกะเหรี่ยงที่แพร่หลายตามหมู่บ้านชายแดนไทยที่อยู่ติดกับสหภาพเมียนมาร์ ประมวลใจความจากการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหญิงชาวไทยกะเหรี่ยง (A6) ได้ว่า ในอดีตมักทำถวายพระ เพื่อเป็นเสปียงระหว่างเดินธุดงค์และเช่นไหว้ในประเพณีสำคัญ วิธีทำดั้งเดิมนำข้าวเหนียวเก่าแช่น้ำจนนิ่ม นำมาตำให้ละเอียด โรยเกลือเพิ่มรสชาติ เมื่อข้าวเหนียวเนียนเป็นเนื้อเดียวกัน แผ่เป็นแผ่นบางๆ นึ่งจนสุกโรยหน้าด้วยงาดำคั่วกับน้ำผึ้งรวง ปัจจุบันหารับประทานยาก นอกจากตามงานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ อย่างไม่รู้ก็ตามบางหมู่บ้านได้ดัดแปลงเพื่อการค้า ใช้ข้าวเหนียวหนึ่งมาตำแล้วนำไปทอด รับประทานคู่กับน้ำตาลปี๊ป หรือนมข้นหวานแทนน้ำผึ้ง ผู้ให้ข้อมูลได้ชี้ไปทางครกไม้โบราณขนาดใหญ่ วางอยู่ไม่ไกลจากสถานที่นั่งพูดคุยพร้อมเล่าว่า

“วันนี้ตื่นมาแช่ข้าวเหนียวตั้งแต่ตี 3 พอข้าวมันนิ่มก็เอามาตำในครก ครกอันที่ฝั่งแดดอยู่โน้น ตอนนี้เราทำเวลาถึงงานบุญเท่านั้น คนตำไม่มีแล้ว แก่กันหมด ตำที่ก็ต้อง 2-3 คนช่วยกัน มีแต่คนแก่ๆ เท่านั้นที่ช่วยกันทำ”

ข้าวหลาม เป็นของกินอีกชนิดที่หาง่าย นิยมใช้ไฟอ่อนทำกระบอก เนื่องจากมีเชื้อไฟมาก เมื่อสุกข้าวจะร้อนออกมาพร้อมเชื้อไฟ ให้อลิ้นหอมชวนกิน นิยมใช้ข้าวเหนียวเก่าแช่น้ำทิ้งไว้หนึ่งคืน ล้างข้าวจนสะอาดผึ่งให้หมาดน้ำ แล้วนำมากรอกใส่ประมาณหนึ่งส่วนสามของกระบอก จากนั้นใส่กะทิสด ปรุงด้วยเกลือ น้ำตาลทรายตามชอบ เคล้ารวมกันให้สูงประมาณครึ่งกระบอก จุกอุดปากใช้กาบมะพร้าวแห้งเป็นแกน แล้วใช้ใบตองสดพันรอบแกนจนได้ขนาดต้องการ อุดปากกระบอกให้สนิท เพื่อช่วยเก็บความร้อนให้ข้าวเหนียวระอุสุกทั่วกัน

(สัมภาษณ์ A.6) การหลามทำได้ 2 แบบ แบบแรก ตอกหลักสองหลักเอาเหล็กพาดให้อยู่ในมุม 45 องศา แล้วเอาระบอบกวางเอนเรียงกันบนเหล็ก ใส่ถ่านในหลุมด้านล่างได้รางเหล็กที่วางข้าวหลามไว้ หมั่นพลิกกระบอบให้ข้าวหลามสุกทั่วกัน แบบที่สอง เอาโคนกระบอบข้าวหลามฝังดินปักเรียงเป็นแถว เอาถ่านหรือฟืนกลบล้อม เผาจนข้าวเหนียวระอุสุก ใช้เวลาประมาณ 25-30 นาที การกินข้าวหลามคล้ายหมี่ซี้ คือนิยมรับประทานคู่กับน้ำตาลปีปหรือนมข้นหวาน

ภาพที่ 5 : การทำหมี่ซี้หรือขนมทองโย๊ะ (ก) การเผาข้าวหลามแบบฝังดิน (ข)

วิถีอาชีพ

ยุคหมู่บ้านเหมืองแร่ ช่วงที่ภาครัฐเปิดสัมปทานเหมือง เมืองค์กรหน่วยงานเอกชนต่าง ๆ ได้เข้ามาดำเนินกิจการเหมืองในพื้นที่ รวมทั้งเหมืองชาวบ้านที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งเป็นทั้งคนในและนอกพื้นที่ การขุดหาแร่เป็นอาชีพที่สร้างรายได้และความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจให้หมู่บ้านอย่างสูงสุดในขณะนั้น เมื่อเหมืองปิดผู้คนทั่วสารทิศที่เข้ามาทำมาหากิน กระจายออกจากพื้นที่ เหลือชาวเหมืองไม่กี่รายปักหลักตั้งถิ่นฐาน ผันตัวเองเป็นเกษตรกรพืชไร่ แต่ความรู้การทำเหมืองยังบันทึกแน่นในความทรงจำ และถ่ายทอดออกมาได้อย่างแจ่มชัด จับความจากการเล่าของ A.1 และ A.2 ได้ว่า การผลิตแร่โดยทั่วไปมี 2 ขั้นตอน คือการขุดหาแร่หรือการทำเหมืองแร่ และการถลุงแร่เพื่อให้ได้โลหะ

“ต้องสำรวจพื้นที่ก่อน ดูระดับดินลึกตื้น ใช้เสียงจกร่อน ดูว่าติดแร่เยอะหรือเปล่า แร่ดีบุกดิบๆ สีดำนสนิททีเดียวกับบิล แต่เม็ดละเอียดขยิบเหมือนทราย ใหญ่สุดไม่เกินเม็ดถั่วเขียว ตัวแร่เม็ดเล็กใหญ่ปนกัน เม็ดใหญ่เขาเรียกหลังตอกทองช้าง ตรงไหนติดเยอะ ก็ค่อยสำรวจความลึกตื้นของหน้าดิน ถ้าลึกบริษัทเข้ามา ... พวกเหมืองขุดเขาใช้แทรกเตอร์ดันดิน แล้วเอาหัวฉีดย้ำฉีดแร่ สมัยก่อนใช้เครื่องยนต์ดีเซล เครื่องดอยซ์ เป่าฉีดย้ำ เครื่องระบายความร้อนด้วยลูกสูบพัดลมเป่า ราคาแร่เหมืองประมาณกิโลละ 300 บาท เขามีใบขนย้ายแร่ของกรมทรัพย์ เวลาซื้อขายกันแล้ว กรมทรัพย์ใช้ตะกั่วบีบปากถุง คือซื้อขายกันเสร็จเรียบร้อยแล้ว...ถ้าสำรวจแล้วหน้าดินตื้น อันนี้ชาวบ้านจะทำ พวกที่ไม่มีเงินซื้อเครื่องสูบน้ำ เขาก็ใช้เสียงอย่างเดียว ต้องทำแบบหลบๆ มันผิดกฎหมาย ลงไปตามลำห้วยแม่กระบอบ เอาดินใส่เสียงขยี้กับน้ำให้เป็นโคลนแล้วหมุนเสียง ให้น้ำลำห้วยพัดโคลนออกจากเสียง เหลือดีบุกหยาดๆ ตกอยู่กัน บางวันโชคดีได้ 4-5 โลก็มี ... น้ำร้อนดีบุกเยอะ แต่ถ้าลงไปทางห้วยน้ำขาว จะมีแร่ทองคำปน แร่ทองที่นี่เขาสีทองอร่ามเลย เบากว่าดีบุก ลอยอยู่ข้างบน แต่หนักกว่าทราย ทางห้วยน้ำขาวทองเปอร์เซ็นต์ 99.99 ได้กันทีก็รวย” เมื่อสอบถามถึงการจัดเก็บหรือบันทึกความรู้เกี่ยวกับการทำเหมือง คำตอบสะท้อนความพราเลือนแห่งอาชีพนี้อย่างตรงประเด็น “คนรู้เรื่องไม่ค่อยมีแล้ว กระจายกระจายหายไปตั้งแต่เหมืองปิด อีกหน่อยคงหมด ไม่เห็นมีใครถามหรือสนใจ เหลือคนรู้พอตอบได้ก็แค่ 3-4 คนนี่แหละ”

ยุคหมู่บ้านป้องกันชายแดน บ้านพุน้ำร้อนล้อมรอบด้วยป่าเต็งรัง ตลอดจนมีสัมปทานป่าไม้และโรงเลื่อยในฝั่งสหภาพเมียนมาร์ นอกจากการปลูกพืชไร่ตามฤดูกาล อาชีพหนึ่งที่คนในหมู่บ้านใช้หาเลี้ยงชีพคือการผลิตเฟอร์นิเจอร์ไม้ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เตียง ฯลฯ เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา สามารถพบเห็นการประกอบอาชีพดังกล่าวนี้แทบทุกครัวเรือน บางรายตั้งขายที่หน้าบ้าน บางรายส่งลงมาขายยังตัวจังหวัด แต่จากนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม การก่อสร้างสถานที่หน่วยงานราชการ และการเปิดจุดผ่านแดนถาวร อาชีพที่เกี่ยวข้องกับไม้เริ่มหายไปจากหมู่บ้าน หลงเหลือผู้รู้ไม่กี่หลังคาเรือน ทั้งยังไม่สามารถประกอบเป็นอาชีพได้ดังก่อน การนำไม้มาทำสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ถูกกล่าวอย่างเป็นจริงเป็นจังจาก A.1 ซึ่งเป็นช่างแกะสลักไม้รายเดียวที่หลงเหลืออยู่ในหมู่บ้านว่า

“ประคูดั้งชันนี้ไม้เนื้อแข็ง แต่มาทำเป็นอะไรๆ ตามชอบอย่างนี้ไม่ได้นะ ไม้สักก็เหมือนกัน เอามาทำบันไดไม่ได้ ไม้พวกนี้ห้ามทำของต่ำ มีช่างเอาไม้ชิงชันไปทำโซฟานั่ง ตกน้ำตาย เราก็เลยเชื่อตามที่เขาวางกัน เขาว่ารัชกาลที่ 5 สถาปแล้ว ชิงชันเขาเป็นไม้สูง มาทำแม่บันได ลูกบันได ฝาบ้านไม้ได้เลยนะ เราเชื่อ ต้องเอาไปทำของสูง กิ่งเขาเอาไปทำลูกกระพรวนค้อมาก เคยทำส่งเข้าวังทำยากมาก ลูกกระพรวนเป็นจุดนี้คึดทิ้งเลย”

งานแกะตัวหนังสือหรือที่เรียกว่าสลักไม้ก็มีความเชื่อบางประการเช่นกัน “ต้องดูไม้ก่อนถึงจะออกแบบตัวหนังสือได้ ช่างแต่ละคนลายมือต่างกัน ลายมือแบบนี้ ฝีมือใครเขารู้ ลายเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง ถ้าแกะให้หน่วยงานราชการ ตัวหนังสือต้องเป็นระเบียบ วางห่าง ๆ กัน แต่ถ้าเป็นงานบ้าน อันนี้ยิ่งดียิ่งดี เราก็มองตัวอักษรร่างดินสอก่อน แล้วถึงเดินตัวอักษร ตัวหนังสือห้ามขาด เราทำเฉพาะสีขาว น้ำเงิน ทองเท่านั้น ให้ทำสีอื่นไม่ทำเลยผิดครู เราเรียนมาใช้แค่ 3 สี จะมาเหลือง แดง ชมพู ไม่ทำให้นะ ใครจะทำสีแบบนั้นต้องไปทำเอง ถ้าพ้นจาก 3 สีนี้ เขาจะบอกช่างบ้า ถูกตูดถูก ไม่ทำตามที่บรรพบุรุษที่ครูสอนมา ทำลายวิชาตนเอง จะทำสีอื่นอะไรแล้วแต่ เจ้าของบ้านต้องไปทำเอง แต่ถ้าให้สีบางลง อย่างน้ำเงินเป็นฟ้าอันนี้พอได้”

ไม้ที่นำมาแกะสลักต้องเป็นไม้เนื้อแข็งเท่านั้น ช่างจะพิจารณารูปร่างของไม้ก่อนเพื่อออกแบบตัวหนังสือที่เหมาะสม ขั้นตอนการทำสรุปคร่าว ๆ คือ การขัดไม้ลบเหลี่ยมและปรับระดับไม้ การร่างตัวหนังสือลงบนเนื้อไม้ การเดินเครื่องมือโรเตอร์ (Rotor) เชาะแกะสลักและแต่งให้สวยงาม

“ประคูดั้ง ประคูดั้ง ประคูดั้ง พวกนี้ไม่ได้ ต้องประคูดั้ง ประคูดั้ง มะค่าแต่ ไม้แดงหิน อันนี้ก็ใช้ได้ สักหิน สักซี้ควายก็ได้ ลี้ออกเขียว ๆ ปนน้ำตาล ไม้เนื้อแข็งเวลาเชาะมันง่าย เดินตัวหนังสือง่าย เนื้อไม้มันเหนียวไม่ทะลุ เราใช้ตันที่ตายแล้ว เอาไม้ตายมาทำ ไม้สดมันมีพิษ หด ขึ้นรา...เมื่อก่อนเขายังไม่ปิดป่า งานก็ผ่านสหกรณ์ไม้ เอลองไปขายข้างล่างได้ งานสวย ๆ นี่ทำแล้วมีคนเอาไปออกงานที่เมืองทอง ตอนนั้นพอทำเขาก็บอกว่าตัดไม้ทำลายป่า จะเอาไปโซ้วไปอะไรก็ได้ กลายเป็นคำถามว่าเอาไม้จากไหนมาทำ...ต่อไปไม่มีใครทำแล้วตอนนี้เขาก็ใช้แปะเอา เอาแผ่นไม้เศษไม้มาขายเป็นแผ่นๆ เล็กๆ ตัวหนังสือก็แกะปี้มเป็นตัวๆ ทาสีมาจากโรงงานติดกาวยแปะลงไม้ มันทำให้วิชาหมดนะ ไม่มีใครอยากเรียน ไม่มีใครอยากทำ ทำก็ยาก ทำก็สวนทางอนุรักษ์ป่า”

ภาพที่ 6: อาชีพหัตถกรรมจากไม้: การแกะสลักไม้ (ก) เฟอร์นิเจอร์จากรากไม้ (ข)

ยุคหมู่บ้านพื้นที่ผ่านแดน การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านที่เริ่มแปรเป็นเมือง มีผลให้อาชีพดั้งเดิม การแกะสลักและผลิตเฟอร์นิเจอร์ไม้หายไป แต่ก็มีบางอาชีพซึ่งยังคงใช้หล่อเลี้ยงชีพอยู่ในปัจจุบัน นั่นก็คือการจักสาน โดยมีป่าไผ่รอบ ๆ หมู่บ้านเป็นวัตถุดิบสำคัญของอาชีพนี้ หลายครัวเรือนที่หยุดทำเฟอร์นิเจอร์ไม้ หันมายึดการสานแข่ง เป็นทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม ขั้นตอนเริ่มจากการตัดไม้ไผ่ออกเป็นท่อนความยาวตามต้องการ โดยเลือกลำแก่ ๆ อายุไม่น้อยกว่า 1 ปี ผ่าจากโคนไปปลายไม้เรียกว่า "จักตอก" ลำไผ่ช่วงโคนใช้ทำเป็นตัวกันและโครงแข่งเรียกว่า "ตอกตั้ง" ส่วนที่ใช้สานเป็นเส้นไผ่ที่บางและเล็กกว่า เรียกว่า "ตอกสาน" สำหรับเส้นไผ่ที่เสริมความแข็งแรงของขอบปากแข่งเรียก "ตอกไฟ" บางบ้านยังจักตอกโดยใช้มีดเหลาไม้ไผ่เป็นเส้นตามขนาดที่ต้องการ แต่หลายบ้านหันมาใช้เครื่องจักตอก เพื่อความสะดวกรวดเร็ว การขึ้นโครงแข่งเริ่มจากนำไม้ไผ่สองอันขัดที่กันแข่งเพื่อเสริมความแข็งแรง นำตอกตั้งมาสานเป็นกันแข่งจนได้ขนาดตามต้องการ แล้วพับตอกตั้งโค้งขึ้นไปเป็นโครง จากนั้นใช้ตอกสานขัดขึ้นรูปทรงแข่ง โดยผู้สานจะเดินวน ใช้ตอกสาน สานไปรอบๆ แข่ง ขัดวนสอดไปตามโครงจากกันขึ้นปาก จนเหลือปากขอบแข่งประมาณ 2- 3 นิ้ว จึง "ไฟปากแข่ง" โดยใช้ตอกไฟประมาณ 5- 10 เส้น เสริมความแข็งแรงให้กับปากแข่ง จากนั้นพับหรือไฟปากแข่งโดยใช้เหล็กงอ หักพับตอกตั้งสอดกลับลงมาทางกันแข่ง และสอดทำเป็นหูหิ้วสองข้าง แข่งหนึ่งใบใช้เวลาสานประมาณ 2- 3 วัน แข่งที่สานเรียบร้อยแล้ว มีผู้มารับซื้อถึงหมู่บ้านทุก 10-15 วัน รายได้เฉลี่ยประมาณ 7,000 – 8,000 บาทต่อเดือน ซึ่งนับว่าสร้างรายได้ให้กับหลายครัวเรือน

ภาพที่ 7: อาชีพจักสานแข่ง

แม้หลายครัวเรือนหันมายึดการสานแข่งหาเลี้ยงชีพ อาชีพหลักของหมู่บ้านยังเป็นการปลูกพืชไร่ จำพวก อ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง รวมทั้งรับจ้างทำงานทั่วไป โดยปัจจุบันหันมารับจ้างทำงานก่อสร้างมากขึ้น อันเนื่องมาจากการขยายตัวของหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังพบเห็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่เกิดจากการเป็นหมู่บ้าน ผ่านแดนเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน โดยเฉพาะร้านขายอาหารทะเล ร้านขายของชำ และที่พักขนาดเล็ก

อภิปรายผล

1. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน

การเคลื่อนตัวทางประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน เริ่มจากความรุ่งโรจน์อันเกิดจากสภาพเศรษฐกิจที่รุ่งเรืองจากเหมืองแร่และป่าไม้ในอดีต สู่ความเจียรจ้นจากบริบทเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงหลังเหมืองปิด หมู่บ้านเริ่มต้นด้วยลักษณะทุติยภูมิ มีสถานะความเป็นกลุ่มปัจเจก ประกอบด้วยกลุ่มชาวไทย ชาวมอญ และชาวกะเหรี่ยง ทำให้ภาพรวมสมาชิกหมู่บ้านไม่ได้กลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกันเหมือนหมู่บ้านชนบทไทยทั่วไป การรวมตัวของสมาชิกเป็นไปอย่างหลวม ๆ แต่ดำรงอยู่ร่วมกันเป็นพหุลักษณะที่สงบสุข แต่ละกลุ่มมีแบบแผนการดำเนินชีวิตในแนวทางที่แต่ละชาติพันธุ์สืบสานต่อกันมา อัตลักษณ์ตัวตนส่งต่อลูกหลาน สะท้อนให้เห็นด้วยรูปแบบวัฒนธรรม อาทิ ภาษา อาหาร ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ภายหลังเหมืองปิด การพัฒนาความเจริญในหมู่บ้านหยุดนิ่ง จวบจนมีการลงนามความร่วมมือโครงการทำเรื่อน้ำลี้กทวาย ระหว่างไทย-เมียนมาร์ หมู่บ้านหมุนพลิกสู่ความเจริญทันสมัยอย่างรวดเร็ว ในฐานะหมู่บ้านไทยด้านสุดท้ายของภูมิภาคตะวันตก ที่เปิดประตูไปสู่ทะเลอันดามัน สหภาพเมียนมาร์ เมื่อมองย้อนไปยังพัฒนาการรวมตัวที่เกิดจากความผูกพันหลวม ๆ ของผู้คนที่ต่างคนต่างมา เพื่อหวังเลี่ยงโชคชะตาสร้างฐานะ เมื่อความรุ่งโรจน์ปิดฉากลง ทิ้งไว้เพียงร่องรอยของความทรงจำ พัฒนาการก่อเกิดหมู่บ้านเช่นนี้ ทำให้ “องค์ประกอบความเป็นชุมชน” ที่สะท้อนผ่านอุดมการณ์อำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคม ที่เชื่อมโยงสมาชิกแต่ละชุมชนมาอยู่ร่วมกัน ตลอดจนการมีวัตถุประสงค์และอุดมคติร่วมกัน หรือรวมกลุ่มกันโดยอยู่ห่างกันไม่ได้ ภายใต้ความเอื้ออาทรและการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน จึงยากที่จะค้นพบได้อย่างชัดเจน (ประเวศ วะสี, 2540, อานันท์ กาญจนพันธ์, 2544)

รูปแบบการพัฒนาระยะหลักที่เข้าสู่หมู่บ้านในฐานะเมืองผ่านแดน ให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค การก่อสร้างสถานที่ทำการของหน่วยงานราชการจำนวนมาก พร้อมกับการเข้ามาลงทุนของผู้ประกอบการธุรกิจต่าง ๆ นับวันเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้มาเยือนและผู้ผ่านทาง ความทันสมัยที่ถาโถมเข้าสู่หมู่บ้านพหุลักษณะแห่งนี้ สร้างความสะดวกสบายและความเจริญให้เกิดขึ้น รวมทั้งเป็นปัจจัยเอื้อในการส่งเสริมระบบเศรษฐกิจมหภาค ปรากฏให้เห็นเด่นชัด แต่หากมองในแง่การพัฒนาบนความยั่งยืน กล่าวได้ว่ามีผลต่อหมู่บ้านแห่งนี้อย่างมาก “ความเป็นชุมชน” ของหมู่บ้านพุน้ำร้อนเคลื่อนตัวจากสังคมทุติยภูมิ ปรับสภาพกลืนกลายเป็นปฐมภูมิมาได้เพียงไม่นาน การพัฒนาให้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็วบนความทันสมัย และมีแนวโน้มว่าจะรับแต่สิ่งใหม่ ๆ เข้าสู่หมู่บ้าน กล่าวได้ว่าอาจทำให้บ้านพุน้ำร้อนมีแนวโน้มกลับไป ณ จุดเริ่มต้นอีกครั้ง คือกลายเป็นสังคมปัจเจก อันเป็นปรากฏการณ์การพัฒนาที่ไม่แตกต่างจากเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในหมู่บ้านไทยแห่งอื่น ๆ ที่สังคมชุมชนล่มสลาย อันเกิดจากการพัฒนาตามแนวทางกระแสหลัก จนทำให้หลายฝ่ายต้องหันกลับมาทบทวนวิสัยทัศน์ วิถีพัฒนา และพบว่าชุมชนนั้นไม่ว่างเปล่า แต่ละแห่งมีวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะเฉพาะ สร้างสรรค์และปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ตนมี

การละเลยศักยภาพที่มีลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละชุมชน ตลอดจนความสัมพันธ์ทางสังคม ที่สร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ ระหว่างการดำรงชีวิตกับสภาพแวดล้อม มุ่งกระบวนการพัฒนาในลักษณะใช้หมู่บ้านชุมชนเป็นฐานทรัพยากร ย่อมจะก่อผลกระทบต่อทุกมิติชุมชน (นภาพรณ์ หะวานนท์ และคณะ, 2550; อมรวิรัช นาคทรัพย์ และคณะ, 2551; โกวิท พวงงาม, 2553) ความเป็นชุมชนของหมู่บ้านพุน้ำร้อน จึงมีความเสี่ยงต่อการถูกเปลี่ยนแปลง และคงยากที่จะกลับมาเช่นเดิม

2. วิถีชุมชนบ้านพุน้ำร้อน

ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้ความต่างในวิถีชีวิต วิถีชุมชน ปรากฏให้เห็นในหลายด้าน ทั้งด้านความเชื่อ ด้านอาหารการกิน ตลอดจนด้านอาชีพ แต่ภาพรวมคือวิถีชีวิตชุมชนที่เรียบง่าย มีการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม การพัฒนาเป็นหมู่บ้านผ่านแดนสู่ทวาย กล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อวิถีชุมชนอย่างมาก การประกอบอาชีพถือเป็นตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัด ในอดีตหัตถกรรมไม่เป็นอาชีพหลักของครัวเรือน แต่ปัจจุบันไม่ปรากฏให้เห็น เนื่องจากเสี่ยงต่อการทำผิดกฎหมาย รวมทั้งการเก็บหาของป่า ตลอดจนวัตถุดิบประเภทไม้ไผ่จากรอบๆ หมู่บ้าน ก็มีความเสี่ยงต่อการกระทำผิดกฎหมายเช่นกัน โดยสมาชิกหมู่บ้านเอง ก็ไม่มีมาตรการร่วมกันในการกำหนดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร จึงมีโอกาสเป็นไปได้ที่จะเกิดการกระทบกระทั่งกับหน่วยงานภาครัฐ ประเด็นดังกล่าวนี้เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านกะเหรี่ยงทิพเย อำเภอบางบาล จังหวัดกาญจนบุรี ที่ผ่านความเจ็บปวดและการต่อสู้กับกฎหมายสิ่งแวดล้อม บนผืนดินทำกินดั้งเดิมของตนเอง และปัจจุบันสามารถอยู่ร่วมกับป่าชุมชน ภายใต้กฎเกณฑ์ที่สมาชิกกำหนด เพื่อเก็บหาของป่าและใช้ประโยชน์จากป่าได้ร่วมกันอย่างเหมาะสม (บุษบา ทองอุปการ, 2558) ความต่างนี้เป็นไปได้ว่า หมู่บ้านทิพเยเป็นพหุสังคมแบบปฐมภูมิ ความเป็นเครือญาติจึงมีส่วนช่วยผลักดัน และบังคับใช้ระเบียบป่าชุมชนให้เป็นไปได้โดยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ขณะที่บ้านพุน้ำร้อนเป็นพหุสังคมที่ก่อร่างสร้างหมู่บ้านเพียงไม่นาน การผลักดันของสมาชิกจากกลุ่มที่มีความต่างทางชาติพันธุ์ เพื่อสร้างหลักประกันการใช้ป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน ให้เกิดอรรถประโยชน์สูงสุดทั้งต่อตัวเองและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นเรื่องค่อนข้างยาก เนื่องจากต้องใช้กลไกภายในชุมชน และการมีส่วนร่วมจากสมาชิกหมู่บ้านอย่างมาก

นอกจากนี้ กฎหมายและระเบียบต่าง ๆ เช่น การถือสัญชาติไทย การถือสิทธิ์ถือครองที่ดิน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ทั้งหมดล้วนส่งผลต่อการดำเนินวิถีชีวิต และกระทบต่อแนวทางการพัฒนาชุมชนที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง พิจารณาเฉพาะประเด็นที่สมาชิกหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ แม้อยู่อาศัยในหมู่บ้านมายาวนานแต่หลายครัวเรือนไม่ได้ถือสัญชาติไทย ดังนั้นความร่วมมือในการจัดกิจกรรมทางสังคมโดยหน่วยงานภาครัฐ เพื่อดำรงอัตลักษณ์และวิถีชุมชน พัฒนาท้องถิ่นอย่างสอดคล้องกับภูมิสังคม อาจเป็นไปได้ค่อนข้างยาก ต่างจากการดำรงอัตลักษณ์ไทยทรงดำ หมู่บ้านหัวเขาจีน (อภิสิทธิ์ ธรรมวิมุติ และพิทักษ์ ศิริวงศ์, 2560) ที่พบว่า การกำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์การดำรงชีวิต การสร้างคำว่าไทยทรงดำเพื่อดำรงอัตลักษณ์ โดยการสนับสนุนการผลิตซ้ำจากภาคปฏิบัติการทางสังคม สามารถหลอมรวมกลมกลืนกับแนวทางการพัฒนาประเทศ ภายใต้วาทกรรมชุมชนเข้มแข็งได้อย่างเหมาะสม จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแนวคิด วิถีชีวิต การวางแผนอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ส่งผลให้กระบวนการผลิตซ้ำดังกล่าว ได้รับการสนับสนุนจากผู้นำชุมชน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการพัฒนาชุมชนรูปแบบกระแสหลัก และเงื่อนไขกฎหมายที่เป็นบรรทัดฐานสังคมยุคใหม่ดังที่กล่าว ส่งผลให้วิถีชีวิตหมู่บ้านพหุลักษณะแห่งนี้ เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก การพัฒนาชุมชนที่มององค์ประกอบการพัฒนาแบบสากล ละเลยแนวทางที่ชุมชนเป็นอยู่ อัตลักษณ์ วิถีชีวิต ที่ก่อปรเป็นหมู่บ้านพุน้ำร้อน ซึ่งได้พัฒนาการจนเป็นพหุสังคมโดยความเป็นปัจเจกกำลังกลืนกลายเป็นสังคมเดียว ก็จะปรากฏเป็นเพียงการพัฒนาชุมชนที่เป็นปรากฏการณ์ผิวหน้า อาจไม่สามารถยังถือการพัฒนา ที่นำชุมชนไปสู่การพึ่งตนเอง และความเป็นชุมชนที่ธำรงรักษาอัตลักษณ์ และการเป็นชุมชนที่พัฒนาอย่างยั่งยืนได้

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากมีปัจจัยหลายประการที่อาจมีผลต่อการดำรงอัตลักษณ์และวิถีชีวิตชุมชน ดังนั้นจึงควรมีการจัดทำเวทีชุมชน เพื่อสร้างการตระหนักและรับรู้ในคุณค่าที่ชุมชนมีอยู่ กระตุ้นให้สมาชิกและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญ ส่งเสริมความร่วมมือในการสืบสานสืบทอดอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชุมชนบ้านพุน้ำร้อนอย่างเป็นรูปธรรม

References

- Phuangngm, K. (2010). kanchatkañ ton'eng khong chumchon læ thongthin [Community and local self-management]. Bangkok: Bopith printing.
- Hansupsai, C. (2011). saphan setthakit: khongkan thawai sathanarat haeng sahapap mia nomma [Land bridge: Dawai project of Myanmar]. Meeting documents board of trade Issues no.5/2011, 2011-12-23, Organized by the Thai Chamber of Commerce.
- Hawannont, N., Jiradechakul P & Phataisong G. (2007). thritsadi thanrak nai ruang khwamkhemkhæng khong chumchon [Grounded theory of community strength]. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Nonthanathorn, P., Meenagun, N., Sirimangkala, W., Pitchchungkul, S., Chaiwongkawe, S & Tawanna, K. (2012). raingan kansuksa khwam mosom kanchat ngodan sunlakakon Na ban phu nam ron 'amphoe mueang changwat kanchana buri [The report establishment of customs at Ban Phu Nam Ron, Mueang district, Kanchanaburi province]. Social enterprise leadership center, Kasertsart University.
- Thongoupragan, B. (2009). raingan wichai phumpanya 'ahan Mon chumchon Mon ban wangka 'amphoe sangkha la buri changwat kanchana buri [Research report, Mon wisdom food at Ban Wang Ka village, Sangkhla Buri district, Kanchanaburi province]. Research and development institute, Kanchanaburi Rajabhat University.
- _____. (2015). raingan wichai thun chumchon ban thiphue 'amphoe thong pha phum changwat kanchana buri [Research report, Community Capital of Ban Thi Phu Ye, Thong Pha Phum District, Kanchanaburi province]. HERP, Office of the higher education commission.
- Wasi, P. (1997). yutthasat phua khwamkhemkhæng thang setthakit sangkhom watthanatham [Strategies for strengthening economic, social, cultural]. Bangkok: Moh-Chao-Ban Publishing House
- Office of Industrial Economics. (2010). raingan khongkan chattham phaen patibatkan phatthana 'utsahakam phumiphak raingan chabap sombun raya thi 3, phaen patibatkan phatthana 'utsahakam chaidan [Report of regional industrial development Plan: Phase 3: Action plan of frontier Industrial Development]. Copied documents.

- Nakornthap, A., Masathianwong, C & Yamabhai, C. (2008). kānsuksā nai withī chumchon: kān sangkhrō prasopkān nai chut khron̄gkān wīchāi dān kānsuksā kap chumchon [Community study: A synthesis experience in education research in communities]. Bangkok: SINO Publishing.
- Ban Kao Subdistrict Administrative Organization. (2012). phāen yutthasāt ‘ongkān bō̄rihānsūantambon bān kao [Strategic plan of Ban Kao Subdistrict Administrative Organization]. Copied documents.
- Kanchanaphan, A. (2001). miti chumchon withī khīt thō̄ngthin wādūai sitthi ‘amnāt læ kānchātkañ sapphayākō̄n [Community dimension, local thinking, authority and resource management]. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Thamwimut, A & Siriwong P. (2017). kān damrong ‘attalak Thai song dam : phākpatibat kān thāng wāt kam sū kānsāng khwāmkhēmkhæng khō̄ng chumchon mūbān hūa khao Čhīn [The preservation of Thai Song Dam identity: the discourse work to strengthen of Hua Khao jin Village]. Veridian E-Journal, Silpakorn University. 10,1 (January-April): 1552-1571

